

Dziedzictwo nauki

JÓZEF MALINOWSKI

ANNA MARCINIAK

Archiwum Polskiej Akademii Nauk

Oddział w Poznaniu

archpan@man.poznan.pl

O wielkości nauki świadczą nie tylko aktualnie prowadzone badania, ale również umiejętna ochrona jej dziedzictwa – gromadzenie i badanie dokumentów obrazujących osiągnięcia uczonych w przeszłości

Archiwum Polskiej Akademii Nauk zajmuje się gromadzeniem, przechowywaniem oraz opracowywaniem i udostępnianiem materiałów źródłowych do dziejów nauki polskiej. Zbiory Oddziału Archiwum PAN w Poznaniu pod względem profilu i znaczenia są bardzo ważne dla kultury polskiej, zwłaszcza dla dziejów nauki w Wielkopolsce w XIX i XX wieku.

Archiwum PAN w Poznaniu zostało utworzone w 1956 r. jako Oddział Archiwum PAN w Warszawie, obchodzi więc w tym roku jubileusz 50-lecia. Pierwszym kierownikiem placówki był historyk, dr Kazimierz Ślaski. Od 1964 do 1972 roku funkcję tę pełnił dr Jan Szajbel, który w poznańskim środowisku naukowym zasłużył się szczególnie jako sekretarz zespołu przygotowującego powołanie Oddziału PAN w Poznaniu. Od 1972 roku Oddziałem kieruje dr Anna Marciniak.

Wielcy uczeni Wielkopolski

Pierwsza siedziba Oddziału Poznańskiego Archiwum PAN znajdowała się w Bibliotece Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W 1957 roku przyjęto do niej pierwsze materiały archiwalne – maszynopisy prac prof. Zygmunta Wojciechowskiego, dyrektora Instytutu Zachodniego. W tym samym roku sfinalizowano pierwszy zakup, którym była spuścizna po Antonim Wróblewskim, dendrologu, dyrektorze Ogrodów należących do Fundacji Kórnickiej. W 1958 roku Oddział Archiwum PAN w Poznaniu przeniósł się do budynku Biblioteki Kórnickiej PAN. Archiwum aktywnie włączyło się w życie naukowe miasta Poznania, podnosząc przez to swój status wśród instytucji naukowych i archiwalnych. Od 1974 r. poznańskie Archiwum PAN uzyskało nową siedzibę w gma-

chu istniejącego od 1857 r. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Archiwum PAN w Poznaniu gromadzi materiały pochodzenia prywatnego w postaci spuścizn po uczonych Poznania i Wielkopolski, przechowuje także akta placówek PAN i innych instytucji naukowych. Zbiory archiwalne udostępniane są pracownikom naukowym i studentom poznańskich uczelni, środowiskom naukowym

Lukasz Cymalewski / Agencja Gazeta

Od 1974 r. Oddział Archiwum PAN w Poznaniu mieści się w gmachu istniejącego od 1857 r. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk

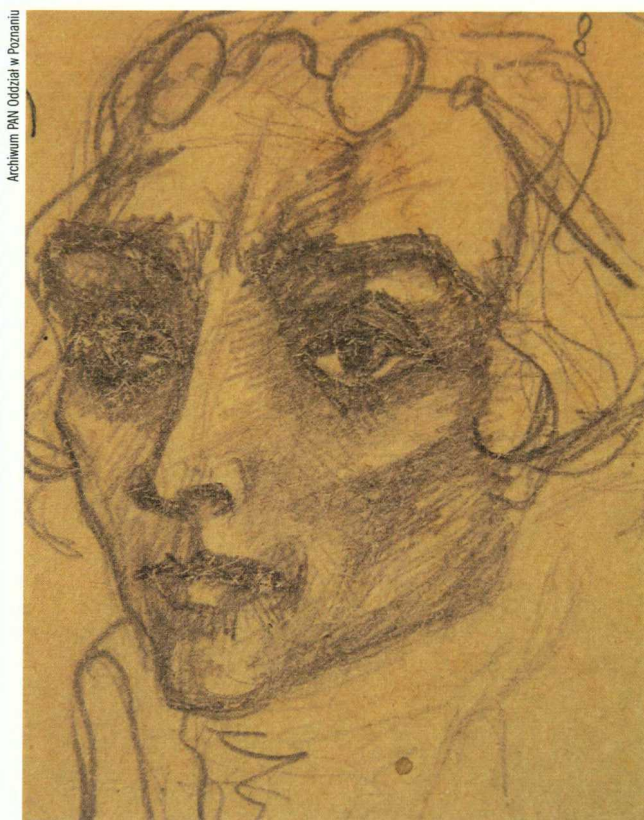
krajowym i zagranicznym oraz osobom zainteresowanym dziejami i osiągnięciami nauki w regionie. Oddział Poznański Archiwum PAN udostępnia także swoje zasoby odpowiadając na kwerendy, tzn. udzielając informacji na podstawie przeprowadzanych przez swoich pracowników poszukiwań źródłowych. Ponadto Oddział sprawuje nadzór nad archiwami i składnicami akt we wszystkich placówkach PAN na terenie Poznania, Kórniku i Borowca, w celu właściwego zabezpieczenia zasobu aktowego tych instytucji. Pracownicy Archiwum PAN w Poznaniu popularyzują wiedzę o dziejach nauki poprzez organizowanie licznych wystaw, wystąpienia na konferencjach i sesjach, publikacje, artykuły i edycje źródłowe, a ostatnio przez internet.

Zasób Archiwum PAN w Poznaniu liczy obecnie ok. 4 mln dokumentów. Archiwalia zgromadzone są w 156 zespołach, z których 140 to zespoły pochodzenia prywatnego, czyli spuścizny po uczonych. Te ostatnie stanowią główny trzon zbiorów archiwalnych.

Zainteresowanie badaczy koncentruje się na spuściznach wybitnych uczonych, które pozyskiwano dzięki trudnym, często wieloletnim staraniom, poprzez zakupy, dary i depozyty. Najliczniejsze i najobszerniejsze są spuścizny humanistów, takich jak: prof. Józef Kostrzewski, czł. PAN, archeolog, odkrywca Biskupina; historycy: Bronisław Dembiński, Zdzisław Grot i Witold Jakóbczyk – badacze dziejów Wielkopolski, Kazimierz Kaczmarczyk, ks. Stanisław Kozierowski, wśród nich trzej członkowie PAN: Henryk Łowmiański, Kazimierz Tymieniecki, Zygmunt Wojciechowski. Z dość licznych materiałów prawnych cenne są spuścizny profesorów: Tadeusza Cypriana, Janusza Deresiewicza, Witolda Maisela, Antoniego Peretiatkowicza, Bohdana Winiarskiego. W Archiwum PAN przechowywane są także materiały wybitnych filologów, m.in. Romana Pollaka, Stefana Saskiego, Stefana Vrtel-Wierczyńskiego (dyrektora Biblioteki Narodowej w Warszawie w latach 1937–1945), Jerzego Ziomka. Bardzo cennym zbiorem jest obszerna kolekcja anglisty prof. Stanisława Helsztyńskiego (1891–1986), który już od 1966 r. systematycznie deponował w Archiwum PAN w Poznaniu swoje rękopisy i korespondencję. Znalazły się w niej liczne autografy literackie, w tym cała spuścizna polskiej dramatopisarki Stanisławy Przybyszewskiej. Twórczość Przybyszewskiej została odkryta w Polsce na nowo w latach 80. XX wieku, kiedy to na podstawie jej utworu Andrzej Wajda nakręcił film „Danton”.

Nauki matematyczno-przyrodnicze

Kilkanaście spuścizn to materiały profesorów Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego (później Akademii Rolniczej w Poznaniu), takich jak m.in. Felicjan Dembiński, Bronisław Niklewski, Wiktor Schramm, Feliks Terlikowski, Tadeusz Vetulani, Karol Zaleski. Z przedstawicieli nauk przyrodniczych na uwagę

Oprócz całej spuścizny literackiej polskiej dramatopisarki Stanisławy Przybyszewskiej, w Archiwum PAN Oddział w Poznaniu znajdują się również jej rysunki – jak ten portret Maksymiliana Robespierre'a

zasługują obszerne materiały światowej sławy uczonych, takich jak członkowie PAN: astronom Józef Witkowski oraz matematyk Władysław Orlicz. Cenne materiały dotyczące dziejów ochrony przyrody w Wielkopolsce i Polsce znajdują się w papierach profesorów Adama Wodziczki oraz Heleny Szafran. Nauki medyczne reprezentują spuścizny: Franciszka Chłapowskiego, Heliodora Świącickiego (pierwszego rektora Uniwersytetu w Poznaniu w latach 1919–1923), Józefa Jankowiaka, a także obszerne zbiory zgromadzone przez prof. Adama Wrzoska, historyka medycyny i kolekcjonera źródeł do dziejów nauki polskiej, pierwszego dziekana Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1920–1922.

Archiwum przechowuje m.in. spuścizny siedemnastu członków PAN, związanych miejscem pracy i zamieszkania z Wielkopolską, a także ośmiu rektorów Uniwersytetu Poznańskiego oraz siedmiu prezesów Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Badania naukowe prowadzą również sami pracownicy Oddziału Poznańskiego Archiwum PAN. W ciągu 50 lat istnienia placówki opublikowali oni kilkaset prac i artykułów dotyczących historii nauki i oświaty, biografii uczonych oraz materiałów informujących o zawartości zbiorów archiwalnych. ■